

РЕЦЕНЗІЯ

д.е.н., професора, професора кафедри соціальної роботи
Ревко Альони Миколаївни
на дисертаційну роботу
Самойлович Анастасії Геннадіївни
«Організаційно-економічне забезпечення цифровізації регіональних економічних систем», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 Менеджмент

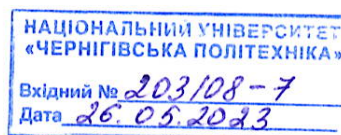
Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження

Трансформаційні процеси, що відбуваються нині в Україні на фоні постковідного відновлення економіки та в умовах воєнного стану спонукають до розуміння важливості процесів цифровізації як одного з ключових елементів розвитку інформаційного суспільства. Важливість цифровізації як складової суспільно-економічного розвитку полягає у значному потенціалі інформаційно-комунікаційних технологій для надання цифрових рішень економічним системам різного рівня, які потребують меншої кількості витрат, вивільняють додаткові ресурси, покращують умови формування та розвитку людського капіталу.

З огляду на це, актуалізується потреба створення належних умов для розвитку та впровадження процесів цифровізації регіональних економічних систем у контексті забезпечення стабілізації та інтенсифікації розвитку національної економічної системи в умовах післяковідної та воєнної економіки, а також перспективного післявоєнного відновлення.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного університету «Чернігівська політехніка», зокрема «Модернізаційні засади сталого розвитку регіонів України в умовах децентралізації владних повноважень» (№ ДР 0117U004541, 2017-2022 рр.), у межах якої було досліджено вплив процесів цифровізації на розвиток регіональних економічних систем; «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (№ ДР 0120U105292, 2020-2025 рр.), де запропоновано організаційно-економічний механізм підвищення рівня цифровізації регіональних економічних систем; «Стратегічне управління підприємствами в умовах післявоєнної відбудови» (№ ДР 0117U004542, 2022-2025 рр.), у межах якої

досліджено роль цифрової трансформації у підвищенні конкурентоспроможності регіонів.

***Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень,
висновків і рекомендацій***

Ознайомлення з дисертаційною роботою показує, що представлені наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, мають глибокий науковий зміст та суттєве значення для розвитку економічної науки. Отримані в дисертаційному дослідженні наукові результати є достовірними й базуються на проведених дослідженнях теоретичного та емпіричного характеру. Сформульована мета відповідає темі дослідження, а об'єкт і предмет – науково-методичним вимогам.

Представлена дисертаційна робота є логічним, структурованим та завершеним дослідженням, упорядкованість якого підтверджує системність процесу дослідження, що дозволяє вирішити поставлене науково-прикладне завдання із розробки теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування механізму організаційно-економічного забезпечення цифровізації регіональних економічних систем. У теоретичну основу дисертаційного дослідження покладено праці вітчизняних та закордонних учених у сфері цифровізації регіональних економічних систем. У дисертаційній роботі також використані нормативно-законодавчі акти, статистичні дані, аналітичні та прогностичні матеріали міністерств і відомств України, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій.

Проведене дослідження ґрунтується на загальнонаукових та спеціальних методах, зокрема: історичного та логічного аналізу (для дослідження еволюції наукових поглядів до визначення понять «регіональний економічний розвиток», «цифровізація регіональних економічних систем»); синтезу й аналізу (для пояснення наукових категорій дослідження, аргументування принципів, підходів у процесі виконання поставлених завдань); групування, систематизації, пояснення й узагальнення, діалектичного і системного підходів (для аналізу та систематизації наукових поглядів учених щодо об'єкта дослідження, висування та доведення гіпотези щодо важливості процесів цифровізації у сучасних умовах розвитку регіональних економічних систем, аналітичного оцінювання рівня цифровізації регіональних економічних систем); картографічного (для групування регіонів України за рівнем цифровізації регіональних економічних систем); графічного, схематичного, табличного способу зображення (для візуалізації та наочного представлення результатів, отриманих у процесі проведення дослідження, статистичних та аналітичних

даних); нормативно-правового (для дослідження інституціональних засад цифровізації регіональних економічних систем); порівняльного аналізу (для дослідження європейського досвіду організаційно-економічного забезпечення цифровізації регіональних економічних систем); статистичного аналізу (для проведення системного оцінювання сучасного стану і тенденцій розвитку процесів цифровізації регіональних економічних систем); структурного аналізу (для обґрунтування підходів до формування організаційно-економічного механізму цифровізації регіональних економічних систем); регресійного аналізу (для розробки моделі впливу процесів цифровізації на показники економічного розвитку регіонів); абстрактно-логічного (для формування висновків та пропозицій щодо цифровізації регіональних економічних систем) (с. 22-23).

Дисертаційне дослідження презентує оригінальний індивідуальний підхід до вирішення наукового завдання. Обґрунтованість наукових пропозицій автора, висновків та розроблених рекомендацій підтверджується апробацією на науково-практичних конференціях, публікаціями, довідками про впровадження.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота характеризується високим рівнем обґрунтованості та достовірності.

Структура і зміст дисертаційної роботи

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота є цілісною, завершеною науковою працею, що містить повний комплекс встановлених вимогами структурних елементів: анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Основний зміст роботи становить 235 сторінок основного тексту. У тексті дисертації розміщено 33 таблиці, 79 рисунків, 4 додатки, список використаних джерел з 221 найменування. Дисертація містить логічні схеми, структуровані таблиці, графічні інтерпретації, що дозволяє комплексно сприймати проведені дослідження як деталізовану та узагальнену наукову працю. Анотація дисертаційної роботи повною мірою відображає її структуру, розкриває отримані наукові результати та висновки, структуру та упорядковану логіку проведеного дослідження. Вступ до дисертаційної роботи містить усі структурні елементи, у тому числі інформацію щодо практичної апробації результатів дослідження, а також особистий внесок автора в наукових працях, опублікованих у співавторстві.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади дослідження процесів цифровізації регіонального економічного простору» узагальнено теоретичні підходи до визначення понять «регіон», «регіональна економічна система»

(с. 56-58), «цифровізація», «цифровізація регіональних економічних систем» (с. 38-44); досліджено сутність процесів цифровізації та їхній вплив на розвиток регіональних економічних систем; досліджено закономірності регіонального розвитку та принципи регіональної політики держави (с. 64-68); визначено основні передумови, що впливають на рівень розвитку й використання цифрових технологій, запропоновано методичний підхід до оцінки рівня цифровізації регіональних економічних систем (с. 64, 71-74).

Також слід зазначити, що в першому розділі представлено авторські визначення дефініцій «регіональна економічна система» (с. 57), «цифровізація регіональної економічної системи», котра визначається як процес впровадження та використання цифрових технологій, інструментів та методів у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг задля підвищення ефективності та результативності функціонування економічної системи регіону (с. 62).

У підрозділі 1.2 розглянуто основні ознаки регіону, серед яких територіально-виробнича структура, інтегроване економічне середовище, функціонально-просторове середовище, єдина комунікаційна, транспортна й економічна система, відносна самостійність господарювання в межах єдиного виробничого комплексу, регіональний ринок товарів і робочої сили та ринкова інфраструктура (с. 55). Також визначено основні закономірності регіонального розвитку та чинники, котрі визначають рівень розвитку регіону, зокрема: відносини всередині регіональної системи, методи управління регіональною економікою, взаємоузгодженість різних гілок влади в прийнятті ефективних рішень, інновації, раціональне використання регіональних переваг, людський і соціальний капітал тощо.

У підрозділі 1.3 виділено принципи та закономірності цифровізації регіональних економічних систем, котрі складають методологічний базис даного процесу; визначено основні передумови, що впливають на розвиток і використання цифрових технологій та основні напрями цифрового розвитку регіонів (с. 64-68); запропоновано авторську методику визначення рівня цифровізації регіональних економічних систем, котра передбачає певний алгоритм дій, а саме: формування системи індикаторів, котрі характеризують рівень цифровізації регіональних економічних систем, визначення рівнів розвитку регіонів за такими показниками, як рівень мережевої доступності, рівень зайнятості населення у сфері ІКТ та рівень споживчої активності, виділення критеріїв для групування регіонів за рівнем цифровізації регіональних економічних систем, визначення регіональних характеристик за рівнем цифровізації регіональних економічних систем, аналіз комплексних

показників цифровізації регіональних економічних систем, виявлення причин відхилень та виокремлення найважливіших проблем груп регіонів (с. 71-74).

У другому розділі дисертаційного дослідження «Сучасний стан та тенденції цифровізації регіонів України» здійснено аналіз сучасного стану та тенденцій цифровізації регіональних економічних систем, який було покладено в основу розрахунку комплексного індексу цифровізації регіональних економічних систем.

Зокрема, у підрозділі 2.1 проведено дослідження рівня розвитку цифровізації регіональних економічних систем за такими статистичними показниками, як: частка домогосподарств, що мають доступ до послуг Інтернету вдома, розподіл населення за доступом до Інтернету вдома за регіонами, розподіл населення за частотою користування послугами Інтернет, розподіл населення за місцем користування послугами Інтернет та за метою доступу, виділено регіони-лідери та регіони-аутсайтери за вказаними показниками (с. 77-112).

У підрозділі 2.2 проведено моніторинг рівня цифровізації та рейтингування регіонів України шляхом розрахунку комплексного індексу цифровізації регіональних економічних систем, також проведено аналіз валового внутрішнього продукту в розрахунку на одну особу як одного з найважливіших показників, що характеризує рівень розвитку регіональних економічних систем (с. 112-129).

У підрозділі 2.3 проаналізовано й систематизовано європейський досвід організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг, наведено класифікацію форм і видів цифрових послуг (с. 141), розроблено модель організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг в Україні на основі досвіду ЄС (с. 138), розглянуто українську практику організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг, зокрема тих, які було впроваджено в умовах повномасштабної війни (с. 149-150).

У третьому розділі «Особливості стратегічного управління розвитком регіональних економічних систем в умовах цифровізації економіки» розглянуто інституціональні засади цифровізації регіональних економічних систем, запропоновано механізм забезпечення їх цифровізації, а також проведено економіко-математичне моделювання впливу цифровізації на розвиток регіональних економічних систем.

Зокрема, у підрозділі 3.1 проведено аналіз інституціонального забезпечення цифровізації регіональних економічних систем, визначено зовнішніх агентів впливу на інтенсивність процесів цифровізації, а саме: державний та підприємницький сектор, правове поле, ринкова кон'юнктура, культурно-освітнє середовище (с. 153-155).

У підрозділі 3.2 представлено механізм організаційно-економічного забезпечення цифровізації регіональних економічних систем, що складається з функціонального, нормативного, організаційного та трансформаційного базисів, враховує пріоритети цифровізації, принципи, інструментальне забезпечення цифровізації, особливості моніторингу, комунікації та імплементації відповідних заходів (с. 182).

У підрозділі 3.3 запропоновано методи аналізу впливу параметрів цифровізації на окремі показники розвитку регіональних економічних систем, що базуються на використанні інструментів економетричного моделювання та передбачають побудову регресійних моделей кореляції (с. 186-189).

Висновки, зроблені за результатами дослідження є змістовними та розкривають результати виконання поставлених завдань дослідження.

Загалом можна стверджувати, що представлена дисертаційна робота є завершеною та оригінальною, містить цінні наукові положення теоретичного та прикладного характеру, практичні пропозиції апробовано та доведено до рівня практичного використання.

Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях

Наукові положення дисертаційної роботи автором опубліковано у 20 наукових працях, зокрема 1 в колективній монографії, 2 статті у виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази Web of Science, 2 статті у зарубіжних виданнях, 5 статей у наукових фахових виданнях, 10 праць апробаційного характеру. Важливо зазначити, що кількість публікацій є достатньою для представлення дисертації до захисту. Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44).

Ознайомлення та детальний аналіз представлених наукових праць дав змогу стверджувати, що елементи наукової новизни, на яких ґрунтується дисертація, повною мірою викладено у статтях та тезах доповідей. Зміст публікацій, характеристика видань їх розміщення відповідають вимогам відображення наукових положень дисертаційної роботи. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише авторські положення, які виокремлено у переліку публікацій.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота містить сформульовані та обґрунтовані наукові положення, що мають теоретичну та практичну значущість. Найбільш вагомими науковими результатами вважаємо такі:

уперше:

– представлено механізм організаційно-економічного забезпечення цифровізації регіональних економічних систем з виокремленням базових компонентів, а саме: функціональної, нормативної, організаційної і трансформаційної, практичне застосування котрих дає можливість виокремити диверсифіковані напрями активізації цифрової трансформації економічних систем регіонального рівня з урахуванням сучасних викликів;

удосконалено:

– методичний підхід щодо оцінки рівня цифровізації економічних систем регіонального рівня, у межах якого уточнено систему методологічних принципів, систематизовано закономірності цифровізації регіонів та виокремлено показники інфраструктурної готовності, зайнятості населення у сфері ІКТ та споживчої активності інтернет-послуг, що дозволило провести порівняльне дослідження сучасних трендів цифровізації регіональних економічних систем;

- модель організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг у регіонах України, що, на відміну від існуючих, базується на впровадженні успішного досвіду країн ЄС, комплексно охоплює структурну та управлінську компоненти, що визначає подальший розвиток цифрових послуг та сприяє їх реалізації у сфері суспільно-економічного життя;

- логіко-структурну схему моделі інституціонального забезпечення державного регулювання пріоритетних напрямів цифровізації економічних систем регіонального рівня, в основу якої, на відміну від існуючої практики, покладено виконавчий, нормотворчий та базовий функціональні рівні, а також відповідні кожному рівню змістовні складові;

- управлінську модель впливу органів влади національного та регіонального рівня на процеси цифровізації в умовах воєнного стану із розкриттям сутнісних ознак і характеристик ключових функціональних ролей владних структур в контексті цифрової трансформації економічних систем різних рівнів, яка, на відміну від наявних, базується на гармонізації їхньої інституційної спроможності забезпечувати розвиток регіонів у межах впровадження інформаційно-комунікаційних технологій;

набули подальшого розвитку:

- категоріально-понятійний апарат регіоналістики через поглиблення змісту таких понять, як «регіональна економічна система», «цифровізація регіональних економічних систем»;

- теоретичні підходи до сутності дефініції «цифрова економіка», що базується на результатах дослідження процесів виникнення та поширення цифрових технологій у контексті функціонування економічних систем;

- науково-методичні підходи та методи дослідження впливу цифровізації на певні показники розвитку регіональних економічних систем, що передбачає використання інструментів економетричного моделювання та побудову регресійних моделей кореляції;

- детермінанти розвитку економічних систем регіонального рівня в контексті цифровізації, які було визначено на підставі результатів економіко-математичного моделювання впливу параметрів цифровізації на показники економічного розвитку регіонів.

Наукове та практичне значення результатів дослідження

Наукова значущість результатів дослідження полягає у розв'язанні важливого науково-прикладного завдання – розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування організаційно-економічного механізму цифровізації регіональних економічних систем. Теоретичні результати проведеного дослідження використано в освітньому процесі Національного університету «Чернігівська політехніка» МОН України, зокрема, під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Регіональна економіка», «Інноваційно-інвестиційний менеджмент» та «Інституціональна економіка» для підготовки здобувачів вищої освіти.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у використанні їх Департаментом економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації, Управлінням освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації, Головним управлінням Національної сервісної служби в Чернігівській області, Бучанською міською радою.

Дотримання норм академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності.

Дисертантка дотримувалася норм та принципів академічної доброчесності, норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві працях.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Поряд із охарактеризованими вище науковими здобутками та значущими прикладними розробками дисертація не позбавлена певних недоліків, прогалин та дискусійних моментів:

1. У підрозділі 1.3 (с. 62-74) авторка пропонує методика оцінки рівня цифровізації регіональних економічних систем, що базується на статистичних даних у розрізі домогосподарств, а не підприємств та державних організацій, що дало б можливість більш детально проаналізувати рівень цифровізації регіональних економічних систем.

2. Для розробки методологічних підходів до оцінки процесу цифровізації регіональних економічних систем варто запропонувати перелік статистичних показників, які корелюються зі статистичними показниками рівня цифровізації європейських країн для здійснення порівняльного аналізу.

3. У п.п. 3.1. (с. 165-166) здобувачкою проаналізовано європейський досвід у частині ідентифікації ключових напрямів цифровізації, що визначається «Цифровим компасом» згідно з європейською програмою Цифрова декада. Авторкою проаналізовано чотири основних пріоритети – цифрові навички, безпека та стала цифрова інфраструктура, цифрова трансформація бізнесу, цифровізація публічного адміністрування, проте, на нашу думку, було б доцільно включити зазначені пріоритети у запропоновану авторкою управлінську модель гармонізації впливу органів влади національного та регіонального рівня на процеси цифровізації у воєнний період, адже вона базується на імплементації європейського досвіду.

4. Вважаємо, що недостатньо уваги приділено розгляду питання електронного урядування як одного із основних складових елементів цифровізації регіональних економічних систем. На нашу думку, варто зазначити функції та завдання електронного урядування у процесі цифровізації регіональних економічних систем.

5. Аналіз статистичних даних та оцінка рівня цифровізації регіональних економічних систем на основі комплексного індексу цифровізації відображають стан розвитку цифровізації у розрізі регіонів, проте не характеризують рівень розвитку цифровізації на рівні громад. Оскільки рівень розвитку цифровізації обласних центрів є досить високим, він повністю нівелює низьке значення рівня цифровізації громад, що не відображено в дослідженні.

Вказані дискусійні положення та недоліки не впливають на цілісну оцінку дисертаційної роботи з точки зору її цінності та значимості для науки і практики і не змінюють загалом позитивної оцінки роботи.

Загальні висновки та оцінка дисертації

Дисертаційна робота на тему «Організаційно-економічне забезпечення цифровізації регіональних економічних систем» є самостійною та завершеною, має наукову новизну та практичне значення. Актуальність теми дослідження та її обґрунтованість не викликає сумнівів. За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає нормативним вимогам.

Зміст роботи та наукова новизна, яка виноситься на захист, відповідають спеціальності 073 Менеджмент, вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що автор дисертаційної роботи на тему «Організаційно-економічне забезпечення цифровізації регіональних економічних систем» – Самойлович Анастасія Геннадіївна – заслуговує присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 Менеджмент.

Рецензент:

д.е.н., професор, професор
кафедри соціальної роботи
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Альона РЕВКО

Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
д.е.н., професор

Вікторія МАРГАСОВА